

Сергій Рудницький

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Sergiy Rudnytsky. The concept of «political representation» in Ukrainian political science discourse.

The term «representation» in Ukrainian political science and social philosophy is used only in relation to interest (interest representation means their presentation) and is one of the stages of its development. This concept occupies important place and has a long history of use in West political science. The term «representation» was already used in Roman law, in scientific discourse; it appeared in the writings of medieval theologians. Marsilius of Padua proposed the conception of people whose political representatives and executor of their will serve the elected officials. French thinkers JeanJacques Rousseau and Charles-Louis Montesquieu examined the representation in the context of popular sovereignty. The theory of political representation is developed with the beginning of the distribution in Europe of representative form of government, during the French Revolution.

In the western scientific tradition classical representation is understood as a group of people chosen by elections, acting on behalf of another group (primarily people but also the territorial or ethnic community) institutionalized in government. The most common understanding of political representation is the parliament, but often political representation is understood as the electoral process.

Meaningful side of the concept is ambiguous in various sciences, and even within a single scientific discipline. When defining the meaning of «political representation» competence approach is used, according to which representation is treated as a legal jurisdiction that allows the state to make a decision. Representation can also be understood as the right to unilateral government. Within the so-called sociological approach attention is paid not only to the chosen way of representative, but to the similarity of the representative to represent.

The relationship between the representative and represented is constitutive feature of representation. The main mechanism of coordination and the will of the sovereign representative of the elections is a subsidiary of the institutions that articulate public opinion, especially political parties.

Thus, the concept of «political representation» can be understood as a political institution that provides representation of a group of people (especially parliament); a state in which representative reflects the composition of society (a representative); compliance action representative expectations represented (legitimacy). The concept can also be understood as a process of obtaining right of representation, and the process of presenting someone in the political sphere.

Choosing between existing interpretations of concepts we can make our own based on the Ukrainian scenario and interpret it as the phenomenon of presenting the subject in the political sphere. Political representation should also be understood as a principle of representation one entity by another entity, between which there is a connection with the direct absence represented in the political sphere.

The author proposes to move away from the classical Western understanding of representative only as a representative body presenting the sovereign and proposes to include in the range of political representatives of all subjects receiving the mandate for representation of society or groups.

The author believes that the subject of the representation is not only the people but also a smaller social group - ethnic, demographic or territorial, an individual can be represented in the political sphere. The scope (volume) of the subject representation can also vary; it can be understood wider concerning the political system, or narrower – concerning the part of political system: state, part of the state (Parliament), executive body.

The nature and type of connection between the represented and representatives, mechanism of its coordination; method of representation mandate, and other phenomena related to political representation, depend on the nature of democracy. Acts of political representation relationship with the model of a political system that outlines the structure of institutions engaged in political representation sets the ratio between them regarding the scope of representation.

Key words: political representation, representation of, representativeness, legitimacy, representation mandate, authorization representative.

Багато понять, що використовуються для теоретичного пояснення явищ і процесів сучасного суспільно-політичного життя в Україні, таких, наприклад, як мандат, демократія, представлення інтересів суспільних груп, виступають відокремлено, хоча є поняття, застосування якого дозволить пов'язати їх (і багато інших) в рамках одного підходу, розглянути явища і процеси, що відбуваються у політичній сфері, в одній теоретичній площині.

Таким поняттям, на думку автора, може стати «політична репрезентація». Поштовхом до зацікавлення ним стала польсько-українська наукова конференція «Громадянська участь у суспільному, публічному і політичному житті в Польщі та в Україні в період системної трансформації» у Кракові 27 листопада 2014 р., на якій автор представив доповідь на тему репрезентації польської національної меншини в політичній сфері України. Більш ґрунтовно дане поняття було розглянуто у процесі підготовки гасла «політична репрезентація» до енциклопедичного словника-довідника «Новітня політична лексика: неологізми, оказіоналізми та інші новотвори», який видано у 2015 році у Львові [1, с. 338-339]

Виявилось, що в українській політології і соціальній філософії поняття «репрезентація» використовується лише по відношенню до інтересів (репрезентація інтересів означає їх представлення і є одним з етапів їх розвитку [2]), зрідка говориться про репрезентаційний процес (процес представлення)[3], причому в українській політології, соціальній філософії, економіці – науках, які розробляють проблематику інтересів, лише частина авторів вживає окреслення «репрезентація інтересів» по відношенню до однієї зі стадій їх розвитку [4, с. 94; 5, с. 18; 6, с. 24; 7, с. 183], а багато науковців, що розглядають інтереси, не вживають цього поняття взагалі [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

Звернення до іншомовних джерел дозволило ствердити, що поняття «репрезентація» займає в політичній науці на Заході важливе місце – його використовували зокрема американські [19; 20; 21; 22; 23], німецькі [24], французькі [25; 26; 27] і польські науковці [28; 29; 30; 31; 32; 33]. Про актуальність проблеми у Польщі свідчить вихід у 2013 році у Варшавському університеті окремої збірки, присвяченої політичній репрезентації [34], а також переклади на польську праць з даної тематики [35]. Варто відзначити, що тематика політичної репрезентації в польській науковій традиції була присутня набагато раніше, ніж Польща стала демократичною країною і, відповідно, відбулися зміни дослідницької парадигми – тематика політичної репрезентації була представлена в працях науковців ПНР (див. зокрема роботи М. Соболевського[28] і В. Забельського [29]).

З огляду на вищезазначене, спорадичне і обмежене до певного контексту використання поняття «політична репрезентація» в українській політичній науці не може не привертати дослідницької уваги, адже українська наука увібрала в себе багато положень західної політології. Саме тому метою даної статті є аналіз використання поняття «політична репрезентація» у науковому дискурсі, виявлення його змістовного наповнення і можливостей його застосування в українській політології.

Репрезентація (з лат. *repraesentatio* – представлення) в широкому розумінні – означає представлення чогось чи когось у чомусь (краєвиду у свідомості; особи – іншою особою у суді; особи чи суспільної групи – іншою особою чи групою в політичній системі). Ознаками репрезентації є наявність двох суб'єктів (репрезентованого і репрезентанта) і зв'язок між ними, а особливістю є одночасно і відсутність репрезентованого у даній сфері (безпосередньо), і присутність у ній (через репрезентанта). На думку польського дослідника Я. Шиманка, в основі терміну виступає значення заміни, заміщення когось чи чогось по відношенню до третьої сторони [33, с. 224]. Відповідно, під політичною репрезентацією можна було б розуміти репрезентацію особи чи суспільної групи у політичній сфері, але ознайомлення з науковими джерелами свідчить, що розуміння, яке склалося у західному

науковому дискурсі, цьому не відповідає, що й викликає потребу розгляду використання і встановлення змістовного наповнення поняття «політична репрезентація».

Термін «репрезентація» вживався вже у римському праві, в науковому дискурсі він виступав у працях середньовічних теологів (Бог-син репрезентує Бога-отця) [36, с. III-IV]. Вважається, що теорію політичної репрезентації почав розробляти Марсилій Падуанський, який висунув концепцію народу, політичними репрезентантами якого і виконавцями його волі виступають виборні урядовці [36, с. III-IV].

Пізніше теорію репрезентації розвинув Т. Гобс, який спирався, зокрема, на римське розуміння відігравання ролі у театрі, правове трактування репрезентації як можливості представлення когось у суді, а також розуміння групи як цілого. Проблеми репрезентації розглядали французькі мислителі Ж.-Ж. Руссо і Ш.-Луї Монтеск'є у контексті суверенітету народу, його представлення у політичній системі, поділу гілок влади. Явище репрезентації досліджували також Е. Берк і Дж. Медісон [36, с. IIIV]. Грунтовного розвитку теорія політичної репрезентації дістала у період Великої французької революції, з початком розповсюдження в Європі представницької форми правління. Вважається, що саме з того часу термін почав вживатися у західній суспільно-політичній думці у сучасному його значенні [36, с. III-IV; 33, с. 223].

У політичній науці на Заході поняття політичної репрезентації почало активно розроблятися з 60-х років ХХ ст., що пов'язують із працею А. Піткін «Політична репрезентація» [37], яку як знакову називають сучасні дослідники даної теми [35; 33]. Принагідно варто вказати на факт, що тематиці політичної репрезентації були присвячені роботи Г. Лейбхольца (1929 р.) [24], Ж. Файрлі (1940 р.) [19], М. Соболевського (1962 р.) [28], М. Прело (1963 р.) [25].

Якщо говорити про польську наукову традицію у цій галузі, то проблему політичної репрезентації розробляли насамперед представники правових наук, які розглядали питання представницьких інститутів і пов'язані з ними проблеми (виборчі системи, виборче право, політичні партії, представницька влада, демократія), застосовуючи насамперед формально-правовий підхід. Пізніше питанням політичної репрезентації почали цікавитися представники суспільних наук, насамперед тих, що використовували емпіричні методи дослідження [36, с. I]. Після 1988 року у Польщі проблематика політичної репрезентації розглядалася у контексті проблем електоральної поведінки, впливу переконань на вибори, ролі і значення у виборчому процесі політичного маркетингу, репрезентативності політичних партій. На думку польської дослідниці Д. Стасяк, на сьогодні спостерігається підвищене зацікавлення не формальною, не виборчою, дискурсивною стороною політичної репрезентації, яке часто називають репрезентаційною революцією [38, с. 131].

В українській науковій традиції термін «репрезентація» вживається у філософії, історії, психології, соціології, мовознавстві; він означає представлення одного за посередництвом другого: так, філософи досліджують репрезентацію сакрального у мистецтві [39], магії – у медіа-культурі [40], ідеї покоління – у соціокультурному контексті [41], знань – в освітньому просторі [42], архетипів – у гендерних стереотипах української культури [43], ментальності – в соціокультурних синтезах [44]. Соціологи розглядають репрезентацію соціальної реальності у текстах масової комунікації [45], часу – у соціології [46], цінностей – у рекламі [47], орієнтації населення – в публічній комунікації [48]. Мовознавці пишуть про репрезентацію бажання в синтаксичних конструкціях [49], макроконцепту «стан людини» – в німецькій мові [50]; психологи розглядають репрезентацію середовища у свідомості [51]. Про спорадичне вживання окреслення «репрезентація» в соціальній філософії, економіці і політології, яке здебільшого використовується лише по відношенню до інтересів, позначаючи одну із стадій їх розвитку, автор уже згадував на початку цієї статті.

У цьому контексті варто звернути увагу на той факт, що в російській науковій традиції поняття репрезентація використовується в філософії, психології, соціології, соціальному пізнанні загалом і означає представлення одного в іншому і за посередництвом іншого, хоча репрезентація має також правове значення «представництва» як правомочного заміщення [52].

Таким чином, можна зробити висновок про наявність різних наукових традицій використання поняття «репрезентація» – західної і східної (української і російської). У східній традиції поняття «репрезентація» здебільшого вживається в інших, ніж політологія, науках (соціології, філософії, мовознавстві). В політології воно використовується лише по відношенню до інтересів; для позначення представлення когось у політичній сфері поняття «репрезентація» не вживається (використовується, наприклад, окреслення «представницька демократія», а не «репрезентативна демократія»).

Якщо говорити про змістовне навантаження поняття «політична репрезентація», то в західній, у тому числі польській, науковій традиції класичним є розуміння репрезентації як групи осіб, обраних шляхом виборів, яка виступає від імені іншої групи (насамперед народу, але також територіальної чи етнічної спільноти) в інституціоналізованих органах влади. Найпоширенішим є розуміння політичної репрезентації як парламенту, але часто політична репрезентація означає виборчий процес [33, с. 223]. Змістовне навантаження поняття є неоднозначним у різних науках, а навіть у межах однієї наукової дисципліни (так, поняття «політична репрезентація» має різне трактування у конституційному, міжнародному і цивільному праві) [33, с. 223].

На думку польського дослідника Я. Шиманка, при окресленні змістовного навантаження терміну «політична репрезентація» застосовують компетенційний підхід, згідно якого репрезентація трактується як правова компетенція, яка дозволяє приймати державні рішення. Існує поділ компетенції репрезентанта і репрезентованого, репрезентант виконує публічні функції, застережені для представницького органу, а репрезентований окреслює (обирає) репрезентантів [33, с. 224].

Репрезентацію можна також розуміти як одностороннє надання права на правління: репрезентований в момент виборів передає права, що йому належали, до репрезентанта, який отримує право приймати рішення, отримуючи таким чином мандат на правління [33, с. 225]. За таким підходом репрезентований не може сам виконувати тих функцій, які виконує репрезентант; роль першого зводиться до вибору репрезентанта, якого він не може не вибрати [33, с. 225]. Обидва ці підходи, які Я. Шиманек окреслює як юридичні, базуються на розумінні репрезентації як редистрибуції компетенцій суверена.

У межах іншого, так званого соціологічного підходу, звертається увага не тільки на спосіб вибору репрезентанта, але й на подібність репрезентанта (еліти, обраної шляхом демократичних виборів) до репрезентованого з огляду на статеві, демографічні, вікові або інші ознаки [33, с. 227]. В рамках цього підходу репрезентація також розуміється як відповідність дій влади з очікуваннями репрезентованого, правління репрезентанта узгоджується з думкою репрезентованого, відповідає їй [33, с. 228]. У цьому випадку говориться також про легітимність політики, легітимність правління [33, с. 230].

З проблемою політичної репрезентації тісно пов'язана проблема зв'язку між репрезентованим і репрезентантом, проблема мандату і так званої авторизації. Зв'язок між репрезентантом і репрезентованим, який є конститутивною ознакою репрезентації, не є, на думку Я. Шиманка, постійним. Він змінюється, оскільки відбувається процес узгодження державних рішень з думками суспільства [33, с. 229]. Механізм узгодження волі суверена і репрезентанта зводиться переважно до виборів, коли суверен здійснює персональний вибір групи осіб, що буде виражати його волю, підтверджує свій вибір у наступних виборах або

обирає іншу групу для репрезентації [33, с. 234]. З можливістю зміни репрезентанта пов'язана сама репрезентація: вважається, що відсутність можливості зміни репрезентанта виключає саму репрезентацію, оскільки порушує її головний принцип – зв'язок репрезентанта і репрезентованого.

Допоміжними у механізмі узгодження волі суверена і репрезентанта є інститути, які артикулюють громадську думку, насамперед політичні партії. З ними конкурують групи тиску, лобі, товариства, формальні і неформальні організації і рухи [3, с. 235-6], причому останнім часом, які вже згадувалося у розвідці, саме вони привертають увагу дослідників.

У контексті проблематики зв'язків репрезентанта і репрезентованого можна розглядати поняття мандату, тобто доручення на право здійснення дій, що надається репрезентанту репрезентованим шляхом виборів [33, с. 225]. На думку Я. Шиманка, представницький мандат має імперативну форму (XIX ст., країни реального соціалізму), коли репрезентант був виконавцем волі виборців і міг у випадку незбігу волі виборців і своїх дій бути позбавленим мандату, і вільний (набув розповсюдження з часів Великої французької революції 1789 р.), який надає репрезентанту можливість самостійно приймати рішення. Вільний мандат передбачає, що депутати є представниками народу, а не конкретного виборчого округу, тому вони не зобов'язані виконувати інструкції виборців, хоча й виражають волю репрезентованого [33, с. 231].

Деякі польські автори, зокрема Д. Стасяк, вживають поняття «авторизація» (підтвердження права репрезентанта здійснювати репрезентацію), відносячи його до експертів (речників), які проголошують себе репрезентантами суспільних груп. Вона ставить питання про авторизацію експертів, а також про їх самоавторизацію, яка спотворює волю репрезентованих [38, с. 125].

Врешті, закінчуючи огляд проблем, пов'язаних з політичною репрезентацією, потрібно згадати про функції політичної репрезентації, які, на думку А. Васькевича, зводяться до легітимізації влади, перенесення суверенітету, обмеження влади, відтворення у політичній сфері суспільних поділів, артикуляції загальносуспільного інтересу [53, с. 31].

Таким чином, поняття «політична репрезентація» може розумітися як політичний інститут, що здійснює представлення певної групи осіб (насамперед, парламент); як стан, за якого репрезентант віддзеркалює складові суспільства (є репрезентативним); відповідність дій репрезентанта очікуванням репрезентованого (легітимність). Поняття може також розумітися і як процес отримання права на здійснення представлення, і як процес самого представлення когось у політичній сфері.

Вибираючи між наявними трактуваннями поняття, можна запропонувати на українському ґрунті розуміти під політичною репрезентацією явище представлення суб'єкта у політичній сфері. Можливо, політичну репрезентацію варто також розуміти і як принцип. У будь-якому випадку політична репрезентація буде означати представлення у політичній сфері одного суб'єкта через іншого суб'єкта, між якими виникає зв'язок, за безпосередньої відсутності репрезентованого у політичній сфері.

Репрезентацію у розумінні процесу автор пропонує замінити поняттям «репрезентування», щоб поділяти їх як у латинській мові, де виступали дієслово (лат. *repraesentare*) і іменник (лат. *repraesentatio*). Стан віддзеркалення складових суспільства краще окреслювати поняттям «репрезентативність», а відповідність дій репрезентанта очікуванням репрезентованого – поняттям «легітимність», яке вже здобуло право на існування в українській політичній науці.

Автор пропонує відійти від класичного західного розуміння репрезентанта лише як представницького органу, що представляє суверена і пропонує включити у коло політичних репрезентантів всіх суб'єктів, що отримують мандат на репрезентацію від суспільства чи

його груп. Таким чином, репрезентантами будуть інститути, які представляють суспільні групи у політичній сфері: до них насамперед варто включити парламент як орган, що представляє все суспільство. Політичну репрезентацію будуть також здійснювати політичні партії, громадські організації та інші інститути громадянського суспільства. Репрезентувати суспільні групи будуть і органи місцевого самоврядування, що здійснюють політичну репрезентацію місцевої громади в політичній сфері. Репрезентантами будуть і консультативні органи, що складаються з представників громадянського суспільства і діють при органах державної влади і місцевого самоврядування. Держава також буде виступати політичним репрезентантом, оскільки може в цілому представляти народ у міждержавних зносинах; Президент репрезентує країну і суспільство у міждержавних зносинах.

Зрозуміло, що перелік інститутів, які здійснюють політичну репрезентацію, не вичерпується вище названими, але проблематичним є питання включення до кола політичних репрезентантів ЗМІ, лідерів думки чи органів виконавчої влади. На думку автора, ЗМІ можна віднести до політичних репрезентантів, оскільки вони виконують функцію представлення суб'єкта у політичній сфері, отримуючи або одноразовий мандат на її здійснення (через звернення громадян), або мандат на певний термін (виступаючи органом політичної партії, громадської організації чи територіальної громади). Характер отримання мандату робить проблематичним віднесення до політичних репрезентантів лідерів думки і органи виконавчої влади.

У контексті вищесказаного варто критично подивитися на явище політичної репрезентації в історії Європи. Варто погодитися з усталеною думкою про те, що про політичну репрезентацію не можна говорити по відношенню до античного світу, тому що у грецьких полісах опосередковане правління було відсутнім, громадяни вирішували справи шляхом безпосередньої демократії. Так само автор поділяє погляд, що політична репрезентація в обмеженій формі виступала в Англії (представлення суспільних груп через самих представників цих груп в англійському парламенті), але явищем політичної репрезентації буде і корпоративне представництво ремісників цеховими братствами, і представлення студентів студентськими корпораціями у середньовічних містах, звісно, за умови, якщо сфера міського самоврядування буде вважатися сферою політичного життя. Можна також говорити про політичну репрезентацію «шляхетського народу» у Сеймі II Речі Посполитої, але автор схильний до думки, що у Давньому Римі патрон не здійснював політичної репрезентації клієнта, оскільки реалізовував у публічній (політичній) сфері свої інтереси, а не інтереси клієнта. Звичайно, вододіл між цими явищами і явищем репрезентації всіх громадян дійсно проходить в епосі, що відкриває Велика французька революція.

Автор вважає, що суб'єктом репрезентації буде виступати не тільки народ, репрезентуватися може менша суспільна група – етнічна, демографічна чи територіальна, репрезентуватися у політичній сфері може також окрема особа. Сфера (обсяг) репрезентації суб'єкта теж може варіюватися – бути ширшою, стосуватися всієї політичної системи, або вужчою – стосуватися її частини: держави, частини держави (парламенту), органів виконавчої влади. Політична репрезентація може здійснюватися і у іншій державі (репрезентація Президентом країни у міждержавних відносинах), у міждержавних утвореннях.

Якщо говорити про зв'язок репрезентанта і репрезентованого, то, на думку автора, він з часом переважно послаблюється (згідно із законом олігархічних тенденцій) чи навіть зникає, але може й посилюватися. Утримувати сильний зв'язок дозволяє можливість зміни репрезентанта (відкликання, наприклад, депутата парламенту). Він може бути зміцнений через дорадчі органи при державних органах і органах місцевого самоврядування.

Мандат на репрезентування репрезентант (парламент, президент, представницькі органи місцевого самоврядування, політичні партії чи громадська організація) отримує від суб'єкта – суспільства, суспільної групи (національної, вікової, професійної), територіальної громади переважно шляхом виборів на певний термін і у певній сфері, але у випадку, наприклад ЗМІ, Президента України можна говорити про отримання одноразового мандату на інший термін, і в іншій сфері – наприклад, репрезентацію певної групи для вирішення певної проблеми в якійсь одній сфері. Врешті, лідери думки, експерти (речники) можуть самі надавати собі мандат на представлення групи, але у цьому випадку потрібно звертати увагу на його підтвердження (авторизацію), тому вираз «авторизація» варто залишити у колі понять, пов'язаних з політичною репрезентацією. Автор пропонує розуміти під ним підтвердження вже існуючого (отриманого шляхом виборів або іншим чином, проголошеного репрезентантом) мандату; авторизація надає легітимності діям репрезентанта.

Характер і тип зв'язку між репрезентованим і репрезентантом, механізм погодження волі групи і репрезентанта; спосіб отримання мандату на репрезентацію, авторизація репрезентанта та інші явища, пов'язані з політичною репрезентацією, залежать від характеру демократії. Тип демократії – консенсусної, плюралістичної чи некорпоративної, демократії участі впливає на характер політичної репрезентації (так, можна стверджувати номінальний характер політичної репрезентації у випадку так званої соціалістичної демократії). З іншого боку, можна класифікувати типи демократії в залежності від того, наскільки вони є репрезентативними (опосередкованими). Показник репрезентативності буде коливатися від нуля у випадку безпосередньої демократії до високого у випадку ліберальної (представницької) демократії, зменшуючись у випадку демократії участі через часткову безпосередню участь народу у вирішенні суспільних справ і збільшуючись у випадку некорпоративної демократії.

Врешті, виступає зв'язок політичної репрезентації з моделлю політичної системи, яка окреслює склад інститутів, що здійснюють політичну репрезентацію, встановлює співвідношення між ними щодо обсягу репрезентації, наприклад, надає преференції політичним партіям або громадським організаціям у процесі здійснення політичної репрезентації: громадські організації можуть виконувати політичну репрезентацію краще (якщо їм дозволено висувати кандидатів у депутати на виборах різного рівня) або гірше (якщо вони не мають права цього робити, а ще й до того не можуть входити у виборчий блок з політичною партією).

Отже, поняття «репрезентація» використовується в українській політології, соціальній філософії і економіці лише по відношенню до інтересів, позначаючи одну зі стадій їх розвитку, тоді як у західній політології науковцями різних країн дане поняття використовується ширше. Політична репрезентація означає там здебільшого групу осіб, обраних шляхом виборів, яка виступає від імені певної соціальної групи (насамперед народу), але наявні також інші інтерпретації, у тому числі – в межах однієї наукової дисципліни.

Тому, вибираючи з можливих інтерпретацій поняття «політична репрезентація» ту, яку доцільно застосувати на українському ґрунті, автор пропонує розуміти під нею явище або принцип представлення суб'єкта у політичній сфері за наявності зв'язку між репрезентованим і репрезентантом, за умови безпосередньої відсутності репрезентованого у політичній сфері. Репрезентацію у розумінні процесу автор пропонує називати репрезентуванням, стан віддзеркалення складових суспільства – репрезентативністю, а відповідність дій репрезентанта очікуванням репрезентованого – легітимністю.

Автор пропонує також вважати політичними репрезентантами всіх суб'єктів, що отримують мандат на репрезентацію від суспільства чи його груп в політичній сфері,

причому сфера репрезентації може варіюватися – бути ширшою або вужчою, здійснюватися в іншій державі або міждержавних утвореннях. Крім поняття «мандат», яке стисло пов'язане з політичною репрезентацією, автор пропонує залишити у колі виразів, пов'язаних з політичною репрезентацією поняття «авторизація» – підтвердження вже отриманого або проголошеного мандату.

1. *Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi na інші новотвори)* / [Вдовичин І. Я., Угрин Л. Я., Шипунов В. Г. та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Вид-во «Новий Світ2000», 2015. – 492 с.
2. *Рудницький С. В.* Процесуальний аспект політичних інтересів: основні положення / С. В. Рудницький // Політологічні читання пам'яті професора Богдана Яроша : зб. наук. праць. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. – С. 84–86.
3. *Биковець В.* Лобізм у системі представництва інтересів [Електронний ресурс] / В. Биковець // Політичний менеджмент. – 2008. – № 1 (28). – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=63&c=1401>.
4. *Коляса О. Я.* Політичний інтерес як спосіб раціоналізації суспільних відносин : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Коляса О. Я. – Львів, 2007. – 168 с.
5. *Зубов В. О.* Підприємницький інтерес: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Зубов В. О. – Запоріжжя, 2004. – 182 с.
6. *Коноваленко Н. В.* Потреби та інтереси громадянина України як складова державотворчих процесів сучасного суспільства : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Коноваленко Н. В. – К., 2007. – 218 с.
7. *Семченко О. В.* Ціннісний вимір функціонування груп політичних інтересів в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Семченко О. В. – Донецьк, 2007. – 234 с.
8. *Волинський А.* Ідеологічна структуризація суспільних політичних інтересів / А. Волинський // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5 (8). – С. 71–81.
9. *Радченко Л. М.* Політичні інтереси: об'єктивно-суб'єктивна детермінація і механізми реалізації : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Радченко Л. М. – К., 2009. – 192 с.
10. *Муляр В. І.* Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософськокультурологічний аналіз) / Муляр В. І. – Житомир : ЖІТІ. – 1997. – 214 с.
11. *Щербина Д. В.* Закономірності формування і реалізації економічних інтересів : дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / Щербина Д. В. – Донецьк, 2006. – 222 с.
12. *Туленков М. В.* Організаційна взаємодія в соціальному управлінні : дис. ... доктора соц. наук : 22.00.04 / Туленков М. В. – К., 2009. – 466 с.
13. *Александров Д. В.* Категорія «інтерес» як об'єкт протосоціологічної і соціологічної рефлексії : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.01 / Александров Д. В. – К., 2009. – 197 с.
14. *Сабанадзе Ю. В.* Групи інтересів у перехідних суспільствах : [монографія] / Сабанадзе Ю. В. – К. : Логос, 2009. – 208 с.
15. *Боренько Я. Й.* Групи інтересу у сучасній теорії політики : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Боренько Я. Й. – Львів, 2002. – 180 с.
16. *Лісничук О. В.* Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. В. Лісничук. – К., 2000. – 20 с.
17. *Виговський Д.* Групи інтересів як центр політичного впливу на внутрішньодержавному рівні / Д. Виговський // Вісник Львівського університету. Серія: «Філософські науки». – 2008. – Вип. 11. – С. 202–214.
18. *Шульга Н.* Феноменология социально-групповых интересов / Н. Шульга // Социальные интересы в дискурсе общественных наук: материалы круглого стола, 19 февраля 2008 г., Киев / Ин-т социологии НАН Украины. – К. : Социология: теория, методы, маркетинг, 2008. – № 2. – С. 165–195.

19. Fairlie J. A. The Nature of Political Representation / J. A. Fairlie // The American Political Science Review. – 1940. – Vol. 34. – P. 236–248.
20. Grazia A. de. Public and Republic. Political Representation in America / A. de Grazia. – New York, 1951. – 262 p.
21. Eulau H. The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke / H. Eulau, J. C. Wahlke, W. Buchanan, L. C. Ferguson // The American Political Science Review. – 1959. – Vol. 53. – P. 742–756.
22. Ankersmit F. R. Political Representation / Ankersmit F. R. – Stanford University Press, 2002. – 266 p.
23. Ankersmit F. Political Representation and Political Experience: An Essay on Political Psychology / F. Ankersmit // Redescriptions. – 2007. – No 11. – P. 21–44.
24. Leibholz G. Das Wesen der Repräsentation / G. Leibholz. – Berlin-Leipzig, 1929. – 214 p.
25. Prélôt M. Institutions politiques et droit constitutionnel / M. Prélôt. – Paris, 1963. – 858 p.
26. Avril P. Les origines de la représentation parlementaire / P. Avril // Commentaire. – 1985. – No 30. – P. 622–627.
27. Clavreul C. Sieyès et la genèse de la représentation moderne / C. Clavreul. – Droits. – 1987. – No 6. – P. 45–55.
28. Sobolewski M. Reprezentacja w ustroju współczesnych demokracji burżuazyjnych / M. Sobolewski. – Kraków, 1962. – 212 s.
29. Zabielski W. Przedstawicielstwo polityczne w PRL / W. Zabielski. – Wrocław, 1973. – 194 s.
30. Granat M. Od klasycznego przedstawicielstwa do demokracji konstytucyjnej (ewolucja prawa i doktryny we Francji) / M. Granat. – Lublin, 1994 – 186 s.
31. Granat M. Reprezentacja typu «państwa partii» według Gerharda Leibholza / M. Granat // W kręgu problematyki władzy, państwa i prawa. Księga jubileuszowa w 70-lecie urodzin prof. Henryka Groszyka. – Lublin, 1996. – S. 65–73.
32. Popławska E. Zasada rządów przedstawicielskich i formy demokracji bezpośredniej / E. Popławska // Zasady podstawowe polskiej konstytucji / [red. W. Sokolewicz]. – Warszawa, 1998 – S. 123–145.
33. Szymanek J. Współczesne rozumienie pojęcia reprezentacji politycznej (zarys problemu) / J. Szymanek // Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny. – 2005. – Rok LXVII. – Zeszyt 2. – S. 223–237.
34. Reprezentacja polityczna / [red. naukowa T. Żyro]. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2013. – 239 s.
35. Ankersmit F. Reprezentacja polityczna i doświadczenie polityczne: esej z psychologii politycznej / F. Ankersmit // Filo–Sofija. – 2009. – Nr 1 (8). – S. 283–299.
36. Żyro T. Wstęp / T. Żyro // Reprezentacja polityczna / [red. naukowa T. Żyro]. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2013. – S. I–IX.
37. Pitkin H. F. Political representation / Pitkin H. F. – Princeton, 1967. – 329 p.
38. Stasiak D. «Przewrót reprezentacyjny» a polityczna rola ekspertów / D. Stasiak // Reprezentacja polityczna / [red. naukowa T. Żyro]. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2013. – S. 117–144.
39. Головей В. Репрезентація сакрального в мистецтві: філософсько-естетичний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.08 «Естетика» / В. Головей. – Луганськ, 2013. – 35 с.
40. Гоц Л. Репрезентація магії в сучасній медіа культурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. культурології : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Л. Гоц. – Харків, 2014. – 20 с.
41. Корабльова В. Репрезентація ідеї покоління в соціокультурних контекстах : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Корабльова В. – Харків, 2006. – 226 с.
42. Клепко С. Репрезентація знань в освітньому просторі (філософський аспект) : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.10 / Клепко С. – Харків, 2009. – 453 с.
43. Грабовська І. Репрезентація архетипів у гендерних стереотипах української культури : монографія / Грабовська І., Купцова Т., Талько Т. – К. : Видавець Лисенко М. М., 2012. – 194 с.
44. Сошніков А. Репрезентація української ментальності у соціокультурних синтезах : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Сошніков А. – Харків, 1999. – 199 с.

45. *Субота М.* Репрезентація соціальної реальності у текстах масової комунікації : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Субота М. – Харків, 2008. – 184 с.
46. *Роздобутько О.* Репрезентація часу в соціології : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Роздобутько О. – К., 2010. – 170 с.
47. *Яненко Я.* Репрезентація цінностей в рекламі в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Соціальні та галузеві соціології» / Я. Яненко. – Харків, 2012. – 18 с.
48. *Іванов О.* Репрезентація зовнішньополітичних орієнтацій населення в публічній комунікації владних еліт : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Соціальні та галузеві соціології» / О. Іванов. – К., 2012. – 15 с.
49. *Панчишина Т.* Репрезентація ірреального бажання в синтаксичних конструкціях з кон'юнктивом у сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Панчишина Т. – Чернівці, 2001. – 192 с.
50. *Путій О.* Репрезентація макроконцепту «стан людини» в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Путій О. – Запоріжжя, 2009. – 270 с.
51. *Луцик В.* Репрезентація терапевтичного середовища у хворих на параноїдну шизофренію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.04 «Медична психологія» / В. Луцик. – Харків, 2007. – 19 с.
52. *Радионова С.* Репрезентация [Електронний ресурс] / С. Радионова // Великанов Андрей. Философия искусства : [курс лекций]. 2014–2015. – Режим доступа : <http://velikanov.ru/philosophy/representacija.asp>.
53. *Waśkiewicz A.* Reprezentacja, czyli konstytutywna idea władzy prawomocnej / A. Waśkiewicz // Reprezentacja apolityczna / [red. naukowa T. Żyro]. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2013. – S. 9–34.